

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Μετάφραση
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
2016

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 2017

ΝΕΦΕΛΗ / ΘΕΑΤΡΟ / ΑΠΑΝΤΑ Δ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ

Αριστοφάνους, *Λυσιστράτη*, μετάφραση Δημήτρης Δημητριάδης

Σχεδιασμός βιβλίου: Περικλής Δουβίτσας

ISBN: 978-960-504-188-5

Για την ελληνική γλώσσα:

© 2017, Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και Δημήτρης Δημητριάδης

Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80

τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093

e-mail: info@nnet.gr

www.nnet.gr

Η Λυσιστράτη ανέβηκε στις 5 Αυγούστου 2016 στο Αρχαίο
Θέατρο Επιδαύρου με τους εξής συντελεστές:

Μετάφραση: Δημήτρης Δημητριάδης
Σκηνοθεσία: Μιχαήλ Μαμαρινός
Μουσική: Δημήτρης Καμαρωτός
Σκηνικά: Γιώργος Σαπουντζής
Κοστούμια: Μαγίου Τρικεριώτη
Φωτισμοί: Thomas Walgrave
Κίνηση: Χρήστος Παπαδόπουλος
Καλλιτεχνική συνεργάτις: Έφη Θεοδώρου
Δραματολόγος παράστασης: Έρι Κύργια
Βοηθός σκηνοθέτη: Θεοδώρα Καπράλου

Διανομή (με αλφαβητική σειρά):

Γιάννης Βογιατζής, Gemma Carbone, Αθηνά Δημητρακοπού-
λου, Λένα Δροσάκη, Ευαγγελία Καρακατσάνη, Λένα Κιτσο-
πούλου, Άννα Κλάδη, Σοφία Κόκκαλη, Ειρήνη Μακρή, Αθη-
νά Μαξίμου, Γιώργος Μπινιάρης, Ελένη Μπούκλη, Ηλέκτρα
Νικολούζου, Θέμης Πάνου, Λένα Παπαληγούρα, Αγλαΐα
Παππά, Μαρία Σκουλά, Έλενα Τοπαλίδου, Χάρης Τσιτσά-
κης, Αιμίλιος Χειλάκης.

Πιάνο: Λενιώ Λιάτσου

ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ

Στον Μιχαήλ Μαρμαρινό, εμφανή συνοδοιπόρο

Η μετάφραση αυτή τής *Λυσιστράτης* έχει την καταγωγή της σε μακροχρόνια ανάγκη και ανεκδήλωτη επιθυμία εκ μέρους μου, αν όχι για μια εκταφή τού έργου –αφού είναι ζωντανό–, πάντως για μια ανασκαφή του –γιατί ήταν, με πολλούς τρόπους, παραχωμένο κάτω από αλλεπάλληλες επιστρώσεις που το συγκάλυπταν–, στην καλύτερη δε περίπτωση, για μια, στο μέτρο τού δυνατού, αποκατάστασή του. Όλα αυτά, εντούτοις, συνυπάρχουν στο αρχικό κίνητρο και συναποτελούν μια απόπειρα, η οποία διενεργείται με την ανυποχώρητη και σταθερή επάνοδο τού μεταφραστή στο ίδιο το κείμενο τού Αριστοφάνους, προκειμένου να εμφανισθεί εκείνο που κάνει το αρχαίο αυτό κείμενο να είναι αυτό που είναι.

Διότι, στο συγκεκριμένο και επιτακτικό ερώτημα «Τι είναι αυτό το κείμενο», αποπειράται, με την μετάφραση αυτή, να δοθεί μία απάντηση. Η απάντηση φυσικά είναι η ίδια η μετάφραση. Τι είναι όμως η μετάφραση αυτή;

Αν, όπως πιστεύω παλαιόθεν και το εφαρμόζω απαρέγκλιτα, μία μετάφραση δεν έχει άλλον λόγο να επιχειρείται παρά μόνο για να εμφανίσει σε μία άλλη γλώσσα εκείνο που ακριβώς λέγεται στην γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο, τότε η μετάφραση αυτή τής *Λυσιστράτης* ανταποκρίνεται, επαρκώς τουλάχιστον, στο αίτημα αυτό.

Ένα επιπλέον δεδομένο που κάνει την εν λόγω μετάφραση να ανήκει σε ένα εντελώς ιδιαίζον είδος είναι ότι θα διαδραματιζόταν ενδογλωσσικώς, δηλαδή ότι το έργο θα μεταφραζόταν μέσα στην ίδια γλώσσα στην οποία γράφτηκε, ότι η μετάφρα-

ση θα έπρεπε, εκ των πραγμάτων, να κινηθεί στο εύρος του τόξου από μία περίοδο τής γλώσσας αυτής (αρχαία ελληνικά) σε μία άλλη τής ίδιας γλώσσας (σημερινά ελληνικά).

Εκείνο όμως που απετέλεσε ευθύς εξαρχής –θα έλεγα: εκ των προτέρων– όχι μόνο αρχικό ζητούμενο αλλά και επιδιωκόμενο στόχο ήταν να δοκιμαστεί η αντοχή αυτού του ίδιου του έργου στον χρόνο. Αυτό δεν θα μπορούσε να επιχειρηθεί παρά με το να παραμένει η μεταφραστική απόπειρα σταθερά, απόλυτα πιστή στην ίδια την γραφή του, δηλαδή να επιτελείται χωρίς να επιχειρείται η παραμικρότερη προσπάθεια επικαιρικής επέμβασης σε ό,τι συνιστά τον αυτονόητα δικό της επίκαιρο χαρακτήρα. Ο χαρακτήρας αυτός δεν είναι, ως γνωστόν, άλλος από την άμεση και ευθεία αναφορά του έργου αυτού σε πρόσωπα και γεγονότα που ήσαν σύγχρονα με την συγγραφή του.

Αυτού τού είδους το μεταφραστικό εγχείρημα δεν είχε σκοπό μόνο το να παραμείνει πιστή η μετάφραση στην χρονική στιγμή κατά την οποία γράφτηκε το έργο –χρονική στιγμή ύψιστης ιστορικής σημασίας (411 π.Χ., Πελοποννησιακός Πόλεμος)– αλλά και να δοκιμάσει, με την πιστότητα αυτή, τις αντιστάσεις του έργου αυτού σε μία άλλη χρονική στιγμή (2016): να (απο)δειχθεί, δηλαδή, εάν η *Λυσιστράτη*, χωρίς καμία εκσυγχρονιστική παρέμβαση, η οποία θα προσπαθούσε να την κάνει προσβάσιμη στο σημερινό θεατρικό κοινό, έχει ή δεν έχει ακόμα, μετά από είκοσι πέντε αιώνες, την ικανότητα, ως ποιητικό γεγονός, να δράσει σκηνικώς, με μοναδικά εφόδιά της τα ποιητικά της προσόντα.

Η μετάφραση, λοιπόν, αποπειράθηκε να απαντήσει εάν ναι ή όχι η *Λυσιστράτη* είναι εγγενώς, ουσιαστικώς, επίκαιρη, χωρίς καμία απολύτως επικαιροποίησή της, εάν μπορεί, χωρίς κανένα εκσυγχρονιστικό υποστήριγμα, με μόνη την ποιητική της επινόηση και την δική της γλωσσική σκευή, να αποδείξει ότι είναι έργο που υπερβαίνει την ιστορική συγκυρία και τις εξαρτήσεις της, ότι είναι ακόμα ζωντανό και ενδιαφέρον, αντάξιο τής σημασίας του και τής φήμης του.

Διότι, είναι, τουλάχιστον για μένα, περισσότερο από σαφές, αυταπόδεικτο, ότι οι προσπάθειες επικαιροποίησής τους, μεταφοράς τους στα καθ' ημάς, όλων ανεξαιρέτως των έργων του Αριστοφάνους – αυτός ο συγγραφέας είναι ο κατεξοχήν στόχος και το εμβληματικό θύμα αυτών των προσπαθειών – καταφέρνουν, χωρίς να το θέλουν, εκείνο που δεν επιδιώκουν: επικαιροποιώντας, και μάλιστα κατάφωρα, σε βαθμό απίστευτης πλέον χυδαιότητας αλλά και απαξιωτικής στάσης απέναντι σ' αυτόν τον θεατρικό ποιητή, τον οποίο υποτιμούν σε βαθμό εξοντωτικό, δηλώνουν ότι, στην πραγματικότητα, ενώ τον επιλέγουν κυρίως ως επίκαιρο, γι' αυτούς τούς ίδιους δεν είναι, διότι, εάν ήταν, δεν θα τον επικαιροποιούσαν. Επικαιροποιώντας τον όμως, ιδίως με τον βάνουσο τρόπο που το κάνουν, διαψεύδουν τον λόγο για τον οποίο τον επιλέγουν. Έτσι, μάς παρουσιάζουν, με ελάχιστες εξαιρέσεις, χρόνια τώρα, έναν Αριστοφάνη που είναι μόνον ο δικός τους, δηλαδή αγοραία και λανθασμένα καταναλώσιμος, άρα ένας μη-Αριστοφάνης.

Αν υπάρχει κάτι που καθιστά τον Αριστοφάνη επίκαιρο, δεν είναι, φυσικά, οι αναφορές στην χρονική συγκυρία, αλλά η ποίηση, η ποίηση τού σκηνηϊκού γεγονότος και η ποίηση τής μεταγραφής του σε λέξεις.

Μόνον αυτή η ποίηση εκτίθεται σε δοκιμασία στην και με την μετάφραση αυτή.

Το διακύβευμα είναι υπέρτατα σοβαρό: Η κρισιμότητα των θεμάτων που θίγονται και αναπτύσσονται στο έργο αυτό το καθιστά έργο-υπόδειγμα τής παρουσίας και τής λειτουργίας τού θεάτρου μέσα στην πόλη, κάνοντάς το να έχει ισάξια, κατά την γνώμη μου, εμβέλεια, σε ό,τι αφορά το φλέγον ζήτημα τής θέσης τής Ποίησης μέσα σε μία πόλη, με την Ορέστεια τού Αισχύλου.

Και στις δύο περιπτώσεις, μία ακραία θεσμική κρίση – εμπόλεμη κατάσταση, ρόλος τής δικαιοσύνης – αποκαλύπτει τα κενά ενός κατά τα άλλα επαρκούς πολιτειακού συστήματος. Αυτά τα κενά αναλαμβάνει να διαχειριστεί η Ποίηση, προτείνοντας μάλιστα θεσμικές προτάσεις/λύσεις – Άρειο Πάγο, Ειρήνευση –, προκειμένου, κατ' αυτόν τον τρόπο, η πόλη να

ανακτήσει ή να κατακτήσει ένα επίπεδο ανώτερης λειτουργικής επάρκειας, την οποία όμως, σε ώρες βαριάς πολιτειακής ασθένειας, όπου πρόσωπα και πράγματα έχουν καταλήξει σε οριακό σημείο σήψης, δεν είναι ικανή να τής προσφέρει η δεινοπαθούσα από τις ατέλειές της και μαστιζόμενη από τα ίδια της τα λάθη κυβερνώσα πολιτική τάξη.

Η κατάσταση η οποία έχει δημιουργηθεί στην Αθήνα μετά την καταστροφική εκστρατεία στην Σικελία το 415-413 π.Χ., και μέσα στην οποία, δύο χρόνια μετά, το 411 π.Χ., γράφεται και παρίσταται η *Λυσιστράτη*, είναι τέτοιας υφής, πολιτικής, ηθικής, ψυχολογικής και πολιτιστικής, ώστε έχει οδηγήσει τον όποιο σχολιασμό της με το μέσον τής γλώσσας στην πλήρη αφασία.

Οι λέξεις έχουν ακυρωθεί ως ερμηνευτικές δυνατότητες και έχουν καταλήξει στο σημείο όπου ο ομιλών έχει περιέλθει σε απορία και αποσβόλωση – έχει χάσει τα λόγια του. Η πραγματικότητα αυτή, ως ιστορικό αντικείμενο, δεν προσφέρεται πλέον στην γλωσσική της διαχείριση, τίποτε δεν μπορεί να την πει, έχει καταλήξει το λέγειν στο τέρμα του.

Με την *Λυσιστράτη*, ο Αριστοφάνης κάνει, μεταξύ άλλων, κι αυτό: βρίσκει τον τρόπο να επανακτήσει η γλώσσα την σχολιαστική της διάσταση, την ικανότητά της να κρίνει και να ονομάζει τα πράγματα, να τα εκθέτει και να τα καταγγέλλει, να μιλάει για το πραγματικό χωρίς να αναστέλλεται απ' αυτό, να το αντιμετωπίζει με ευφάνταστη και ποιητική παρρησία, να δείχνει με το δάχτυλο πρόσωπα και πράγματα με την αποκαλυπτική παρέμβαση τής τόλμης και τής οξύνοιας, άρα η γλώσσα να ξαναβρίσκει την γλώσσα, η αφασία από την τερατώδη ανθρώπινη πραγματικότητα να υπερβαίνεται και να καταρρίπτεται το αίσθημα ματαιότητας που δημιουργούν οι απελπιστικές συνέπειες των ανθρώπινων πράξεων.

Με την *Λυσιστράτη* κερδίζεται ο αγών ανάμεσα στην Ιστορία και την Ποίηση με νικητή την δεύτερη, και η νίκη αυτή λέει και σημαίνει ότι, αν και ανακυκλώνεται ο κύκλος τού αίματος και τής βλακειάς –η αιώνια επιστροφή τού Ίδιου–, με την Ποίηση ο κύκλος αυτός δέχεται μία συγκλονιστική κρού-

ση, και παρόλο ότι η Ποίηση δεν καταργεί αυτόν τον κύκλο, μπορεί εντούτοις να τον εμφανίζει απροκάλυπτα γυμνό και να τον μετατρέπει σε υλικό για ποιητική χρήση.

Η *Λυσιστράτη* είναι η καταστολή τής σύνθλιψης από την τραγωδία τής Ιστορίας, και με αυτήν την έννοια αποκτά την δική της σημασία η *Κωμωδία*, γίνεται δηλαδή το λάλον αντίδοτο στον ιστορικό λοιμό.

Με μία απέριτη –με χωρίς τίποτε που θα τής ήταν περιττό– *Λυσιστράτη*, εκτεθειμένη με όσα μόνον φορά η ίδια, καλύπτοντας αλλά κι αποκαλύπτοντας την ίδια της την φύση, χωρίς τίποτε ξένο ή παράταιρο στην φυσική υφή της, είναι εντέλει η ίδια η Ποίηση που δοκιμάζεται με την μετάφραση αυτή, αλλά και που προσφέρεται ως εκείνη η διάσταση, παραγνωρισμένη και υποβαθμισμένη, υπό το κράτος τής οποίας θα έπρεπε να τεθούν όλα.

Όπως η ίδια η *Λυσιστράτη*, να γίνει και η Ποίηση επιτέλους Ηγέτης.

Δημήτρης Δημητριάδης
15-27.6.2016

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ
ΚΛΕΟΝΙΚΗ
ΜΥΡΡΙΝΗ
ΛΑΜΠΙΤΩ
ΧΟΡΟΣ ΓΕΡΟΝΤΩΝ
ΧΟΡΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΠΡΟΒΟΥΛΟΣ
ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΚΙΝΗΣΙΑΣ
ΠΑΙΣ ΚΙΝΗΣΙΑ
ΚΗΡΥΞ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ
ΧΟΡΟΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ
ΧΟΡΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙΟΙ

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Αν τις καλούσες όμως σε Βακχείο, σε γιορτή τού Πανός,
τής Κωλιάδος Αφροδίτης ή τής Γενετυλλίδος, προστάτιδος
των τοκετών,
δύσκολα θ' άνοιγες δρόμο στις τυμπανοκρουσίες τους.
Τώρα εδώ ούτε μία.
Να μια βγαίνει απ' το σπίτι της.
Χαίρε, Κλεονίκη.

5

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Χαίρε, Λυσιστράτη, κι εσύ.
Τι σ' έχει αναστατώσει; Μη σκυθρωπιάζεις, βρε παιδί μου.
Δεν σου πάει να σμίγεις έτσι τα φρύδια.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Κι όμως, Κλεονίκη, καίγεται η καρδιά μου,
είμαι έξαλλη μ' εμάς τις γυναίκες.
Κάνουμε τούς άνδρες να πιστεύουν
ότι είμαστε πανούργες -

10

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Και είμαστε, μα τον Δία.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Είπαμε να βρεθούμε εδώ
για να συζητήσουμε κάτι καθόλου ασήμαντο
κι αυτές κοιμούνται.

15

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Θα 'ρθούν, καλή μου,
δύσκολο να βγαίνουν έξω οι γυναίκες.
Η μία σκίζεται για τον άνδρα της,

η άλλη ξυπνά τον δούλο, άλλη βάζει για ύπνο
το παιδί, η άλλη το λούζει, η άλλη το ταΐζει.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Γι' αυτές άλλα είναι τα πιο σπουδαία.

20

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Τι συμβαίνει, αγαπητή μου;
Για ποιόν λόγο καλείς εμάς τις γυναίκες;
Περί τίνος πρόκειται; Είναι κάτι μεγάλο;

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Μεγάλο.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Και χοντρό;

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Μα τον Δία, και χοντρό.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Και πώς δεν ήρθαμε αμέσως;

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Δεν είν' αυτό που εννοείς· αν ήταν, θα μαζευόμασταν εν ριπή
οφθαλμού.

25

Πρόκειται για κάτι που το έχω εξετάσει επισταμένως, πέρασα
πολλές αγρύπνιες πιάνοντάς το μια αποδώ μια αποκεί.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Αφού το έπιανες μια αποδώ μια αποκεί, θα έγινε πια πολύ
λεπτό.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Τόσο λεπτό ώστε η σωτηρία όλης
της Ελλάδος να κρέμεται απ' των γυναικών τα χέρια.

30

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Των γυναικών; Ε δεν θα κρέμεται και για πολύ.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Τα πράγματα τής πόλης εξαρτώνται από εμάς,
αλλιώς ούτε Πελοποννήσιοι πια θα υπάρχουν –

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Μακάρι να μην υπάρχουν, μα τον Δία.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Είτε όλοι οι Βοιωτοί θα εξολοθρευθούν.

35

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Αχ, όχι όλοι, εξαίρεσε τα χέλια τους.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Για την Αθήνα ας μην πει το κακό
η γλώσσα μου, με πιάνεις.
Αν όμως μαζευτούν εδώ οι γυναίκες,
και οι Βοιωτές και οι Πελοποννήσιες και εμείς,
από κοινού μπορούμε να σώσουμε την Ελλάδα.

40

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Και τι έργο σοφό ή σπουδαίο να καταφέρουν
οι γυναίκες, που καθόμαστε ανθοστολισμένες,
βαφόμαστε με κρόκο, καλλωπιζόμαστε,
φοράμε άζωστους χιτώνες και ψηλοτάκουνα;

45

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Αυτά ακριβώς περιμένω να μάς σώσουν,
οι κρόκοι και τα μύρα, οι άζωστοι χιτώνες,
τα κοκκινάδια και τα διάφανα πέπλα.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Δηλαδή πώς;

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Ὡστε να μην σηκώνει άνδρας πια
δόρυ εναντίον άλλου -

50

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Μα τούς θεούς, θα βαφτώ κι εγώ με κρόκο.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Ούτε να παίρνει ασπίδα -

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Θα φορέσω άζωστο χιτώνα.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Ούτε μικρό ξίφος.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Θα προμηθευτώ και ψηλοτάκουνα.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Δεν θα 'πρεπε να έχουν έρθει τώρα οι γυναίκες;

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Από ανέκαθεν, μα τον Δία, και πετώντας.

55

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Αλλά, όπως βλέπεις, είναι ως το μεδούλι Αθηναίες,
όλα όσα πρέπει, τα κάνουν όταν είναι πια αργά.
Ούτε απ' την Παραλία καμιά ούτε απ' την Σαλαμίνα.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Μού κάνει εντύπωση, αυτές, απ' όσο ξέρω,
είναι απ' το πρωί καβάλα στα κατάρτια.

60

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Ούτε κι αυτές που υπολόγιζα

ότι θα έρθουν πρώτες,
οι Αχαρναίες.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Βέβαια, αυτή τού Θεογένη για να 'ρθεί μέχρι εδώ
σηκώνει τα πανιά της.
Να, σού 'ρχονται κάποιες.

65

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Και κάποιες άλλες καταφτάνουν.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Από πού είν' αυτές;

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Αναγυρόθεν.

ΚΛΕΟΝΙΚΗ

Μού γύρισαν τα έντερα.

ΜΥΡΡΙΝΗ

Αργήσαμε, Λυσιστράτη;
Τι είπες; Γιατί σωπαίνεις;

70

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Μυρρίνη, δεν θα σε συγχαρώ κιόλας
που έφτασες τώρα για ένα τέτοιο πράγμα.

ΜΥΡΡΙΝΗ

Δεν έβρισκα στα σκοτεινά την ζώνη μου.
Αν είναι τόσο επείγον, πες το σ' εμάς που είμαστε εδώ.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Ας περιμένουμε λίγο ακόμα
μέχρι να 'ρθούν οι γυναίκες
απ' την Πελοπόννησο και την Βοιωτία.

75